

УДК 336.71

ДІЯЛЬНІСТЬ СИСТЕМНИХ БАНКІВ УКРАЇНИ В КРИЗОВИХ УМОВАХ

Юрій Е.О., Шинкарук О.О.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

У статті досліджено результати діяльності системних банків України. Проведено аналіз основних показників діяльності банків: частка активів в системі, динаміка розміру зобов'язань та наданих кредитів. Досліджено позитивні нововведення в банківській системі щодо системних банків. Запропоновано інструменти покращення ефективності діяльності системних банків.

Ключові слова: системно важливі банки, аналіз діяльності банку, стійкість банку, банківська система, фінансова стійкість.

Постановка проблеми. Системно важливі банки концентрують значні обсяги капіталу, активів та зобов'язань, характеризуються великим обсягом і складністю операцій, тому порушення чи диспропорції в їх діяльності можуть призвести до значних збитків у банківській системі та економіці в цілому. В умовах нестабільної економічної та політичної ситуації стає важливим питання стійкості та стабільності системно важливих банків України. Аналіз діяльності таких банків дозволяє зробити висновок про те, наскільки стійкою є банківська система і чого варто очікувати від неї. А відповідно до здійснено аналізу потрібно застосовувати відповідні інструменти, які дозволять ефективно управляти установою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У напрямку дослідження питань функціонування банківської системи та системних банків в умовах кризи працюють багато науковців, зокрема Б. Адамик, О. Білоус, Л. Бондаренко, І. Брітчен-

ко, І. Бушуєва, О. Вовчак, С. Глуценко, М. Денисенко, Н. Дорошенко та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Фінансові кризи чітко виявляють високу залежність економік світу від стійкості системно важливих установ. Несподівані проблеми платоспроможності великих фінансових організацій під час фінансових криз зумовлюють широкомасштабні наслідки у банківській системі, що супроводжуються падінням довіри з боку фізичних та юридичних осіб та негативним впливом на реальну економіку.

Мета статті полягає в визначенні стану банківської системи на основі аналізу діяльності системних банків України та виявленні шляхів покращення управління діяльністю банків.

Виклад основного матеріалу. Системні банки здійснюють найбільший вплив на банківську систему, і погіршення ситуації в них призведе до порушень в банківській системі в цілому. Національний банк приділяє особливу увагу таким

Таблиця 1

Активи системно важливих банків України за 2013-2015 роки

Назва банку	2013 рік		2014 рік		2015 рік	
	Обсяг, млн. грн.	Частка у банківській системі, %	Обсяг, млн. грн.	Частка у банківській системі, %	Обсяг, млн. грн.	Частка у банківській системі, %
Приватбанк	214491	16,8	204585	15,5	241809	19,3
Ощадбанк	103568	8,1	128104	9,7	156596	12,5
Укресімбанк	94349	7,4	126000	9,6	140192	11,2
Всього по банківській системі	1278095	100	1316852	100	1254385	100

Джерело: побудовано за даними [2]

банкам за їхній значний вплив на фінансову стабільність держави. В 2016 році Комітет з питань нагляду та регулювання діяльності банків визначив системно важливими три банки: Приватбанк, Ощадбанк та Укресімбанк [1].

Розглянемо динаміку активів цих банків станом на 01.01.2014 р., на 01.01.2015 р. та на 01.01.2016 р. у табл. 1.

Як видно, Приватбанк, Ощадбанк та Укресімбанк володіють значною часткою ресурсів банківської системи України, так в 2013 році на них припадало 32,3% усіх активів, у 2014 році – 34,8%, а в 2016 році – 42,9%. Зменшення обсягу активів та збільшення їх концентрації пов'язане з скороченням кількості банків на ринку, що призвело до розподілу їх часток між існуючими банками. Збільшення часток активів саме цих трьох банків пояснюється більшою довірою населення до них. Так, по кожному банку спостерігається зростаюча динаміка активів (лише в Приватбанку в 2014 році зафіксовано зменшення на 9906 млн. грн.).

Найбільшу частку в активах банків складала кредитна заборгованість. В табл. 2 відображено динаміку кредитів, наданих клієнтам Приватбанком, Ощадбанком та Укресімбанком.

Таблиця 2

Динаміка кредитів, наданих клієнтам системно важливих банків України за 2013-2015 роки

млн. грн.

Назва банку	2013 рік	2014 рік	2015 рік	Відхилення (+,-) звітного періоду до	
				2013 року	2014 року
Приватбанк	139663	161830	195339	55676	33509
Ощадбанк	52180	70236	65426	13246	-4810
Укресімбанк	41625	49974	55100	13475	5126

Джерело: побудовано за даними [3, 4, 5]

Як видно з табл. 2 найбільший обсяг кредитного портфелю має Приватбанк. В його структурі найбільшу питому вагу займають кредити юридичним особам, а саме 96,6% або 188764 млн. грн. (станом на 2015 рік). Кредити фізичним особам становили 32524 млн. грн. Станом на 31.12.2015 року по знецінених кредитах та авансах клієнтам був нарахований процентний дохід у сумі 8 404 млн. грн. (на 31.12.2014 року – 3122 млн. грн., на 31.12.2013 року – 1859 млн. грн.). Загалом по кредитному портфелю спостерігається зростаюча динаміка. В розрізі галузей економіки та напрямків діяльності в 2015 році найбільшу

питому вагу займають кредити у торгівлю нафтопродуктами – 40 645 млн. грн. або 18% від загальної суми кредитів та авансів клієнтам (у 2014 році – 40 603 млн. грн. або 22%, у 2013 році – 42 510 млн. грн. або 26%), які видані компаніям, що займаються гуртовою та роздрібною торгівлею нафтою і нафтопродуктами. Крім того, станом на 31.12.2015 року в кредитному портфелі Приватбанку спостерігалось прострочених, але не знецінених кредитів на суму 5689 млн. грн. (в 2014 році – 2747 млн. грн., в 2013 році – 3265 млн. грн.) та індивідуально знецінених кредитів на суму 90421 млн. грн. (в 2014 році – 62819 млн. грн., в 2013 році – 42720 млн. грн.).

Друге місце за обсягом кредитного портфелю займає Ощадбанк. Найбільшу частку в 2015 році займали кредити юридичним особам в обсязі 103249 млн. грн. Кредити фізичним особам склали 5962 млн. грн. Крім того, в 2015 році на 45,1% зросли відрахування до резерву на покриття збитків від знецінення (з 24023 млн. грн. в 2014 році до 43749 млн. грн. в 2015 році). Станом на 31 грудня 2015, 2014, 2013 років нараховані процентні доходи, включені до складу кредитів, наданих клієнтам, становили 8983 млн. грн. та 5897 млн. грн. та 2617 млн. грн. відповідно. В розрізі секторів економіки в 2015 році найбільше було надано кредитів в енергетику – 26881 млн. грн. або 24,6% від загальної суми кредитів та авансів клієнтам (у 2014 році – 22038 млн. грн. або 23,4%, у 2013 році – 11589 млн. грн. або 18%). Станом на 31 грудня 2015, 2014 та 2013 років кредити, надані пов'язаному державному підприємству Національна акціонерна компанія «Нафтогаз України» у сумі 15209 млн. грн., 15 104 млн. грн. та 15262 млн. грн., склали 14%, 16% та 24%, відповідно, від загального кредитного портфелю до вирахування резерву на покриття збитків від знецінення, що становить значну концентрацію операцій на одного позичальника та по операціях з пов'язаними сторонами. Станом на 31 грудня 2015, 2014 та 2013 років знецінені кредити включали кредити, прострочені більше трьох місяців, на суму 49172 млн. грн., 16874 млн. грн. та 6968 млн. грн. відповідно (у тому числі кредити, видані клієнтам Кримського республіканського управління, становили 14725 млн. грн., 10032 млн. грн. та 114 млн. грн. відповідно). Станом на 31 грудня 2015, 2014 та 2013 років знецінені кредити, що включали кредити, прострочені більше трьох місяців, склали 45%, 18% та 11% від загальної суми кредитного портфелю до вирахування резерву відповідно (без врахування кредитів, виданих клієнтам Кримського республіканського управління, – 36%, 7% та 11% відповідно).

Кредитний портфель Укрексімбанку в 2013-2015 роках показав зростаючу динаміку. Найбільшу частку в 2015 році становили кредити юридичним особам у обсязі 76229 млн. грн. або 79,4%, далі йдуть кредити державним підприємствам – 18159 млн. грн. або 18,9%, потім кредити фізичним особам і муніципальним підприємствам – 1303 млн. грн. або 1,4% та 257 млн. грн. або 0,3% відповідно. Станом за 31 грудня 2015 рік процентні доходи, нараховані за кредитами, стосовно яких був визначений резерв під зменшення корисності на індивідуальній основі, становили 3481 млн. грн. (2014 року – 1225 млн. грн., 2013 року – 907 млн. грн.). Станом на 31 грудня 2015 року банк мав концентрацію кредитів у розмірі 39945 млн. грн., наданих десятком найбільшим позичальникам (41,63% загального кредитного портфелю) (31 грудня 2014 року – 28337 млн. грн., або 38,73%, 31 грудня 2013 року – 17718 млн. грн., або 35,17%). За цими кредитами було сформовано резерв у розмірі 15330 млн. грн. (31 грудня 2014 року – 8181 млн. грн., 31 грудня 2013 року – 1865 млн. грн.). В розрізі галузей економіки та напрямків діяльності в 2015 році найбільшу питому вагу займають кредити у сільське господарство та харчову промисловість – 16780 млн. грн. або 17,5% від загальної суми кредитів (у 2014 році – 12248 млн. грн. або 16,7%, у 2013 році – 8454 млн. грн. або 16,8%).

Обсяг зобов'язань банківської системи в 2014 році збільшувався з початку року та станом на кінець року становив 1168829 млн. грн. Проте протягом 2015 року він скоротився на 1,6% до 1150672 млн. грн. (табл. 3).

Як видно з табл. 3, на системно важливі банки в 2013 році приходилось 32,6% всіх зобов'язань, в 2014 році – 34,2%, а в 2015 році – 46,4%, тобто спостерігається зростаюча динаміка як загалом, так і за кожним банком окремо.

Банківська система у 2015 році характеризувалася очищенням від неплатоспроможних банків, недостатньою капіталізацією, погіршенням активів, яке було викликано економічною ситуацією в країні.

Рівень власного капіталу Ощадбанку та Укрексімбанку за аналізований період знизився, а в Приватбанку зріс. Так, в 2013 році статутний капітал Приватбанку становив 16352 млн. грн., в 2014 році – 18101 млн. грн., а в 2015 році – 21257 млн. грн. Даний показник для Ощадбанку в 2013 році склав 17482 млн. грн., в 2014 та 2015 році – 30154 млн. грн. Показник власного капіталу банку щороку знижувався за рахунок росту непокритого збитку. Статутний капітал Укрексімбанку в 2013 році становив 16514 млн. грн., в 2014 році – 16689 млн. грн., а в 2015 році – 21689 млн. грн.

Власний капітал також знижувався і в 2015 році за рахунок великих непокритих збитків досягнув від'ємного значення у розмірі 3060 млн. грн.

В 2015 році Приватбанк отримав прибуток у розмірі 275 млн. грн., що на 11,3% більше за 2014 рік (247 млн. грн.) та на 79% менше за 2013 рік (1307 млн. грн.). Ощадбанк в 2015 році отримав збиток у розмірі 12270 млн. грн., в 2014 році зафіксовано збиток у розмірі 10015 млн. грн., а в 2013 році величина прибутку склала 711 млн. грн. Укрексімбанк в 2015 році отримав збиток у розмірі 14064 млн. грн., в 2014 році зафіксовано збиток у розмірі 11249 млн. грн., а в 2013 році величина прибутку склала 200 млн. грн.

В 2016 році спостерігається зростання обсягів активів в системно важливих банках (рис. 4). Так, в порівнянні з аналогічним показником минулого періоду активи Приватбанку зросли на 12,4%, Ощадбанку на – 22,3%, Укрексімбанку на – 9,4%. Зобов'язання також зросли. Зокрема, в порівнянні з аналогічним показником минулого року зобов'язання Приватбанку зросли на 11,6%, Ощадбанку на – 26,3%, Укрексімбанку на – 10,3%.

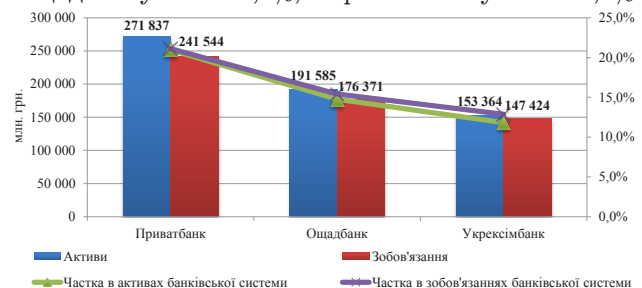

Рис. 4. Концентрація активів та зобов'язань системно важливих банків України станом на 01.10.2016 року

Джерело: побудовано за даними [3, 4, 5]

Вміння банків протистояти стресовим ситуаціям в умовах кризових явищ надзвичайно важливе. В таких ситуаціях банк зобов'язаний володіти системою заходів щодо уникнення кризових явищ та управління банком у випадку їх настання. Аналіз стійкості системоважливих банків України показав, що в умовах кризи банки не завжди можуть протистояти впливу негативних факторів, результатом чого стало отримання великих збитків, що було спричинене неефективним менеджментом.

Протистояти кризовим явищам завдяки використанню методів контролінгу та ризик-менеджменту, в першу чергу, повинні системно важливі банки, які несуть за собою найбільший вплив на банківську систему країни, оскільки володіють найбільшою часткою активів. Але їх стійкість за-

Таблиця 3

Динаміка зобов'язань системно важливих банків України за 2013-2015 роки

Назва банку	2013 рік		2014 рік		2015 рік	
	Обсяг, млн. грн.	Частка у банківській системі, %	Обсяг, млн. грн.	Частка у банківській системі, %	Обсяг, млн. грн.	Частка у банківській системі, %
Приватбанк	194179	17,9	181889	15,6	237399	20,6
Ощадбанк	83113	7,7	105355	9,0	152049	13,2
Укрексімбанк	76266	7,0	112464	9,6	144413	12,6
Всього по банківській системі	1085496	100	1168829	100	1150672	100

Джерело: побудовано за даними [2]

лежить і від центрального регулятора. Проблеми регулювання системно важливих банків в Україні регулятором приділялося недостатньо уваги, проте були проведені такі позитивні нововведення:

1. Створення в організаційній структурі НБУ Департаменту фінансової стабільності;

2. Закріплення в Законі України «Про банки і банківську діяльність» визначення терміну «системно важливий банк»;

3. Затвердження постанови НБУ «Про порядок визначення системно важливих банків» № 863 23 грудня 2014 року;

4. Проведення стрес-тестування найбільших банків України з метою виявлення необхідного рівня до капіталізації.

До основних інструментів, що можуть допомогти вирішити проблеми ефективного управління діяльністю банків, відносяться:

– ризик-менеджмент, що дозволяє оперативно визначати та прогнозувати вплив ризиків на результати діяльності фінансово-кредитної установи та впроваджувати необхідні заходи щодо уникнення чи мінімізації впливу негативних факторів;

– контролінг, завданням якого є координація, методична та інформаційна підтримка процесу оперативного планування та бюджетування, порівняння фактичних та планових показників ді-

яльності підприємства, аналіз відхилень, аналіз ефективності різних центрів, напрямків діяльності, а також продуктів та послуг, аналіз внутрішнього та зовнішнього середовища підприємства;

– введення посиленого нагляду за системно утворюючими банками та періодичний моніторинг системно утворюючих банків шляхом оцінки їх стійкості, ймовірності дефолту та впливу такої події на банківську систему.

Висновки і пропозиції. Значна частка ресурсів банківської системи України зосереджена у трьох найбільших банках, Приватбанку, Ощадбанку та Укрексімбанку, які в 2016 році були визнані системно важливими. Обсяги активів і зобов'язань цих банків показали тенденцію до збільшення та є найбільшими по всій банківській системі. 2016 рік характеризується ростом розміру активів, зобов'язань та фінансових результатів банків. Національний банк приділяє особливу увагу системно важливим банкам через їх значний вплив на фінансову стабільність держави та застосовує до них особливі вимоги. А для вирішення управлінських проблем в аспекті підтримання стійкості банку варто використовувати засоби ризик-менеджменту, контролінг, ввести посилений нагляд за системно утворюючими банками та проводити періодичний моніторинг цих банків.

Список літератури:

1. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>
2. Дані фінансової звітності банків України. Інформаційні матеріали [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442
3. Фінансова звітність ПАТ «Приватбанк» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://privatbank.ua/about/finansovaja-otchetnost/>
4. Фінансова звітність ПАТ «Ощадбанк» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.oschadbank.ua/ua/about/reporting/>
5. Фінансова звітність ПАТ «Укрексімбанк» [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.eximb.com/ukr/about/annual_report

Юрий Е.О., Шинкарук О.О.

Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ СИСТЕМНЫХ БАНКОВ УКРАИНЫ В КРИЗИСНЫХ УСЛОВИЯХ

Аннотация

В статье исследованы результаты деятельности системных банков Украины. Был проведен анализ основных показателей деятельности банков: доля активов в системе, динамика размера обязательств и предоставленных кредитов. Исследовано позитивные нововведения касательно системных банков. Предложено инструменты улучшения эффективной деятельности системных банков.

Ключевые слова: системно важные банки, анализ деятельности банка, устойчивость банка, банковская система, финансовая устойчивость.

Yurii E.O., Shynkariuk O.O.

Chernivtsi Fedkovich National University

FINANCIAL ACTIVITIES RESULTS OF SYSTEMIC BANKS IN UKRAINE IN CRISIS CONDITIONS

Summary

It was investigated financial activities results of of Ukraine in this article. It analyzes the key performance indicators of banks such as the share of assets in the system, the dynamics of the size of commitments and loans. Revealed positive innovations regarding systemic banks. It offers a number of tools to enhance the financial activity of the systemic banks.

Keywords: systemically important banks, the analysis of the bank, bank stability, banking system, financial stability.